

демонстрація способів її вирішення.

Розуміння людського тіла не як параметру буття окремого індивіду, а як атрибуту соціального класу виводить позицію П. Бурдьє за межі філософського модерну, який виходить з постулату соціального атомізму. Останній передбачає розуміння соціуму як сукупності тіл індивідів (соціальна механіка), що мають лише зовнішні, механічні зв'язки (Гоббс, Локк).

Література:

1. Бурдьє П. Начала / П. Бурдьє; пер. с фр. Шматко Н. А. – М. : Socio-Logos, 1994. – 288 с.
2. Бурдьє П. За ангажированное знание / П. Бурдьє; пер. с фр. Бухарина М. // Неприкосновенный запас. – 2002. – № 5 (25)
3. Бурдьє П. Некоторые свойства полей / П. Бурдьє; пер. с фр.: <http://bourdieu.name/content/nekotorye-svojstva-polej>
4. Бурдьє П. Социология политики / П. Бурдьє; пер. с фр., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко / – М. : Socio-Logos: 1993. – 336 с.
5. Бурдьє П. Мужское господство / П. Бурдьє; пер. с фр. Марковой Ю. В. / Социальное пространство: поля и практики. – М. : Институт экспериментальной социологии, СПб. Алетей, 2005. – С. 286-364.
6. Бурдьє П. Структура, габитус, практика // П. Бурдьє; пер. с фр. Шматко Н. А. // Журнал социологии и социальной антропологии. Санкт-Петербург. – 1991. – Т. 1. № 2. – С. 40-58.

Annotation

Burik M. L. Criticism of public conceptions of Modern: there is social class as body in the theory of Pierre Bourdieu. The article deals with the analysis of ideas of bodyness in theory of Pierre Bourdieu. It considers the role of conception of Bourdieu in development of methodological approaches to problem of bodyness in social philosophy and relation his theory by public conceptions of Modern.

Keywords: bodyness, body, habitus, social space

Васильєва І. В.
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця

ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ І ВІРИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ І ПРИРОДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТАХ

Стаття присвячена осмисленню проблеми людини і віри у двох аспектах – філософському і природознавчому.

Ключові слова: людина, віра, релігія, екзистенціальні проблеми, Універсум.

Вступ. Проблема людини залишається однією з найголовніших проблем сучасності. При цьому найголовніший акцент слід зробити на дослідженні людини як цілісності. Такі відомі дослідники як С. Аверінцев, Б. Ананьєв, П. Анохін, В. Вернадський, М. Дубінін, О. Леонтьєв, В. Шинкарук та ін. наголошували на необхідності комплексного вивчення людини. Прагнення брати участь у комплексному дослідженні людини проявляють філософи, релігієзнавці,

культурологи, психологи, соціологи. Це пояснюється тими різноманітними як фундаментальними, так і науково-практичними орієнтирами, що роблять людину, її потреби та інтереси, життя та віру – центральною проблемою сьогодення.

Комплексний підхід до проблеми людини можна здійснити тоді, коли за основу беруться уявлення про людину як соціально-природну істоту, положення щодо неподільності її соціальної сутності і біологічної природи, дані наук про природу і про дух. Сучасний стан наук “про дух” – філософії, релігієзнавства, антропології, культурології та ін. – це, фактично, їх єдність у підходах до проблеми людини. І таке інтегральне розуміння гуманітарних наук, яке можна порівняти з визначенням В. Дільтея “наук про дух”, вже з початку XX ст. постає домінантним. А наше сьогодення – це період після структуралізму, останнього “догматичного” методу в гуманітарних науках, який намагався наслідувати природничі методики.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми релігії та віри набувають нового значення в сьогоденні світу, в сучасних процесах, що відбуваються в Україні. Це пов’язано не тільки з особливостями сучасної економічної кризи, що торкнулася не тільки України, але і більшості країн світу, але з вічними, екзистенціальними проблемами самої людини, її життя в світі. Багато видатних мислителів як українських, так і зарубіжних приділяли особливу увагу проблемам релігії та віри – це праці С. Аверінцева, М. Бахтіна, М. Бердяєва, Б. Вишеславцева В. Горського, В. Лубського, Ж. Марітена, Г. Марселя, Е. Муньє, П. Тілліха, С. Франка, М. Шелера, Л. Шестова та ін. Проблема віри в працях вищезазначених дослідників аналізується в залежності від того, з яких висхідних позицій розглядається людина як феномен буття. Безперечно, що праці цих мислителів сприймалися релігійними ортодоксами з великою обережністю. Але в сучасності багато ідей цих та інших філософів використовуються прибічниками антропологічного напрямку в релігійній філософії. Слід підкреслити, що сучасний антропологічний напрям – це прагнення релігійних реформаторів переглянути традиційну ієрархію цінностей і проблем релігійної філософії в цілому. Так, якщо класична релігійна філософія зводить усі світоглядні питання, у тому числі й питання антропології, до проблеми Бога, то сучасна релігійна філософія розглядає, головним чином, проблему людини. При цьому не слід також призабувати, що російська філософія кінця XIX – початку XX ст. також обирала людину центром своєї уваги і тільки після цього розглядала систему взаємовідносин людина – Бог. У російській філософії цього періоду проблема Бога знаходиться на другому плані, а на першому – проблема пошуку людиною свого внутрішнього, таємничого “я”.

Основна частина. На відміну від релігійних ортодоксів, які вважають, що всі проблеми людини залежать від її міцної віри в Бога, і прикладом цього є Іов, Л. Шестов у праці “На терезах Іова” описує, що саме Іова Бог винагородив за його стійку віру, за його чисельні страждання. І не тільки представники російської екзистенціальної філософії розглядали такі проблеми буття людини в світі як самотність, відчуженість, страх, відчай, але і багато західноєвропейських мислителів аналізували ці аспекти людського буття. Існує достатньо спільного у підходах до

проблеми людини, її життя та віри у російських і західноєвропейських мислителів, які не втішають людину, не обіцяють гармонійного потойбічного життя, а прагнуть показати кожній людині її можливості для духовного оновлення, акцентують увагу на тому, що “життя людини є таким, яким є наше ставлення до життя” (Л. Шестов). І в цьому відношенні і російська філософія, і західноєвропейська перетинаються зі східними релігіями, у яких існував саме такий підхід до проблеми людини.

В принципі, існують два способи аналізу цієї проблеми. Перший, ми умовно можемо його назвати, як спосіб аналізу проблеми людини “зверху”, а другий – “знизу”. Перший – це, коли в якості точки відліку беруть Бога і духовний світ, а другий – несвідомі космічні сили, що закладені в людині. До мислителів, які розглядали людину з точки зору другої позиції належать К. Маркс, З. Фройд і К.-Г. Юнг. Прагнення З. Фройда, а пізніше і К.-Г. Юнга, затвердити правомірність дослідження несвідомих основ психіки людини наукова спільнота зустріла достатньо скептично. Головним положенням З. Фройда, психічне життя людини обіймає три відокремлені простори або системи: свідомість, тобто те, що вважалося “психічним” до З. Фройда – феномени, що актуально переживаються; до-свідомість – та інформація, яка тимчасово відсутня у свідомості але легко актуалізувати (наприклад, щось нагадати собі). І третій “простір” або система – неусвідомлюване, тобто такі дані, що у певному моменті є відокремленими від свідомості і виявляються суто опосередковано (наприклад, як невротичні симптоми).

Окрім того, розподіл даних між цими трьома сферами психіки не є статичним – відбувається перехід між свідомістю і до-свідомістю як забування – пригадування. Але відбувається й інше – особливо неприємні дані не просто забуваються (тобто тимчасово складаються у до-свідомості, а звідти їх можна поновити), вони виштовхуються через до-свідомість до сфери неусвідомлюваного, а вже звідки повертаються не тільки як звичайне пригадування, а у такій формі, яку зашифрувала внутрішньопсихічна цензура. У первинній моделі психоаналізу головним завданням і було дешифрування комунікатів, головними З. Фройд спочатку вважав сни, які інтерпретував як певні казки, оповіді. Коли З. Фройд аналізує релігійність людини, то він пов’язує її виникнення з релігійним досвідом, а такі відчуття називає “океанічними”. Людина постає абсолютно емоційно залученою, людина стає єдиною з Богом. Час і простір, як і кордони між “я” і “Богом” ліквідуються. Его розтоплюється і поглинає цілий Всесвіт або Всесвіт поглинає його.

Якщо З. Фройд описував динаміку психологічних процесів у категоріях специфічних механізмів, то К.-Г. Юнг прагнув осмислити людську психіку в її цілісності, особливу увагу приділяв її зв’язкам з середовищем у широкому сенсі цього слова. Так, його концепція колективного несвідомого передбачає нерозривний зв’язок особистості та людства, їх нерозривну єдність, що неможливо осмислити в межах механістичного підходу. Принцип синхронізму (непричинного зв’язку), який обґрунтували К.-Г. Юнг і В. Паулі, дозволяє стверджувати, що сучасна наукова думка, в окремих випадках, продовжує і деталізує стародавню традицію осмислення космічного виміру людини.

Окрім того, К.-Г. Юнг достатній час знаходився у щільному творчому контакті з багатьма тогочасними фізиками і в своїй концепції К.-Г. Юнг також використав низку понять, що дуже наближені до тих понять, які використовуються в квантовій фізиці. К.-Г. Юнг розглядав несвідоме як *процес*, що містить у собі “колективні динамічні структури”, які він назвав архетипами. На думку К.-Г. Юнга, ці архетипи пов’язані між собою мережею взаємовідносин в такий спосіб, що кожний архетип, у кінцевому рахунку, передбачає всі інші. Природно, що такі дивовижні паралелі переходять у його вченні до поняття “психічна енергія”, яке він використовував у кількісному сенсі. Взагалі, теорія психічної енергії К.-Г. Юнга достатньо просто перекладається на мову системного підходу і тоді вона узгоджується з найбільш розробленими уявленнями в науках про людину, її життя і віру.

Для визнання психоаналітичної парадигми у першому десятилітті ХХ ст. важливими були праці видатного американського психолога В. Джемса, який цікавився незвичайними психічними явищами. Слід підкреслити, що до його досліджень вчені, які належали до різноманітних шкіл психології й психіатрії, просто ігнорували психоаналітичні ідеї.

Релігійний погляд на людину – це завжди погляд “зверху”, з боку Бога, що і визначає специфіку такого підходу. Відомий російський мислитель М. Бердяєв у праці “Природа людини” наголошував на тому, що пріоритет теології в тому, що саме теологія ставить проблему людини взагалі, в її цілісності, а не досліджує її частково, як це робить, наприклад, наука. А християнство, на думку російського філософа, взагалі, звільнило людину від влади космічних сил, від духів і демонів природи та підкорило людину Богові. М. Бердяєв наголошує, що, навіть, противники християнської релігії мусять визнати, що саме християнство було і є тією духовною силою, яка затверджує гідність людини, її незалежність, якими би великими не були гріхи християн у історії.

Окрім того, М. Бердяєв підкреслював у праці “Джерела і смисл російського комунізму” тендітність всесвітньо-історичного буття людини, а тому передрікав і можливість катастроф. Ідеї М. Бердяєва належать до християнської есхатологічної свідомості, не випадково російський мислитель звертався і до німецької містичної традиції, зокрема до праць М. Екхарта, Я. Бьоме, Ф. Шеллінга. М. Бердяєв також сформулював положення про “вибуховість” Всесвіту і саме тому наполягав на сумісній творчості людини і Бога, на розгортанні Боголюдського процесу.

Людина від початку включена до системи “суб’єкт – об’єкт” – це проблема взаємовідносин між людиною – суб’єктом і світоустроєм – об’єктом, проблема, яка була і залишається головним питанням усіх світоглядних систем. У системі “суб’єкт – об’єкт” людина може аналізуватися з двох точок зору. По-перше, людина може бути пізнавана як об’єкт, тобто як один з об’єктів у світі об’єктів. Саме тоді людина і досліджується такими антропологічними науками як біологія, медицина, психологія, соціологія та ін.

При такому підході до людини можна досліджувати ті чи інші її характеристики, але людина як цілісність у її глибині та внутрішньому житті

залишається невловимою. Але існує й інший підхід до людини. У такому підході людина усвідомлює себе не тільки об'єктом, але, перш за все, суб'єктом. Таємниця людини розкривається в суб'єкті, у внутрішньому житті людини. Так, наприклад, якщо проаналізувати сучасний епос – у Марселя Пруста, Джеймса Джойса, Роберта Музіля, Вільяма Фолкнера, де справжнім героєм виступає нове світосприйняття і нова свідомість, яка приречена до полісуб'єктивності одним єдиним, але водночас таким “я”, що нескінченно “розмножується”. Такі мислителі і митці як М. Гайдеггер, Дж. Джойс, М. Фулер, В. Фолкнер та ін. подолали “суб'єкт – об'єктні” відносини, замість таких відносин – потік свідомості і не просто одного єдиного “я”, але багатьох, нескінченних. Вірним є також положення, що “сучасна людина сама виявляється міфом, й дотепер вона сприймає світ *вертикально*, сакралізує його. Крім того, кожна людина сама є *міфом* і в цій особистій міфології вона переміщується так, як герої та боги будь-якої міфології світу. Людина перебуває водночас і в минулому, і в майбутньому, і в профанному, і в сакральному світах. А коли вона потрапляє до світу сакрального, тоді й час зупиняється для неї” [4, с. 23].

У самому процесі об'єктивації, у “закинутості” (С. Кіркегор) людини до світу таємниця людини закривається, сама людина може пізнати про себе саму тільки те, що відчужено від внутрішнього людського життя. Людина не належить абсолютно об'єктивному світові, вона має свій власний, внутрішній світ, своє долю, яка є невимірною у порівнянні з природою. Людина є цілісною духовною істотою і тому – не належить природній ієрархії і не може бути повністю вміщена до неї. В людині розкривається її творча активність, творча енергія. Не випадковими, а закономірними є і постійні “пошуки Абсолюту” (О. Бальзак), екстатичні прозріння людини, у яких проявлялися моменти переходу від локального явища розумного життя на Землі до космічного цілісного виразу цього життя, хоча людина і була закута соціальними та природними обмеженнями. Очевидно, що такі “прориви” людської свідомості час від часу відбувалися в історичному русі людства, а такий міфологічний образ, як “вогонь Прометея” підносив людину.

Давньогрецька філософія обґрунтувала положення, що буття відповідає законам розуму. Розум може пізнавати буття, тому що буття містить у собі розум. Але така істина є тільки частковою істиною. Існує і більш глибока істина. Буття відповідає цілісній людяності, буття є людяним, Бог теж є людяним. Тільки тому і постає можливим пізнання буття, пізнання Бога. Без такої відповідності людині, пізнання глибинності буття стало би неможливим.

Можна сказати, що це зворотний бік релігійного вчення про “Богopodobність”. Відповідність буття і Бога – людині виступає як істина, яку побачили знизу, але яка зверху відкривається як створення Богом людини за образом та подобою. Людина – не тільки мікрокосм, але і мікротеос (мікро-Бог). Коли людина пізнає себе, тоді вона пізнає не тільки світоустрій, але і Бога.

Ідея нерозривного зв'язку людини і світового цілого (яка у багатьох випадках позначалася також як “сущє всеєдинє”, “світове ціле”, “Абсолют”) є однією з центральних, найбільш значущих ідей, що розроблялися в слов'янській традиції

філософування. У цьому зв'язку необхідно погодитися з думкою українських дослідниць Л. Конотоп і З. Швед, що “цілісність людини, цілісність її життя найголовніше. Збереження цілісності – це і є шлях повернення до Бога, а це збереження постає можливим на ґрунті любові, яка визначає ставлення “Я” до самого себе, до інших людей – як відчуття єдності з близькими і далекими, як відчуття зв'язку внутрішнього, духовного (морального) з усім людством” [3, с. 63].

Ця ідея нерозривного зв'язку людини і світового цілого (але з посиленням значень антиномій людської свідомості і світоустрою) була розроблена і в більш пізньому варіанті російської філософії всеєдності, який розробляв о. Павло Флоренський. Він зазначав: “Різними шляхами думка приходить до одного і того ж визнання: ідеальної спорідненості світу і людини, їх суттєвої пов'язаності між собою” [6, с. 233]. Академік В.Вернадський в таких працях, як “Філософські думки натураліста”, “Біосфера і ноосфера” наблизився до глибинного усвідомлення непорушного зв'язку людини і Космосу, єдності Всесвіту на основі біологічних, геохімічних, космохімічних і філософських досліджень. Сукупність ідей про єдність природи, про частини цієї єдності – космічного життя, про розумне життя, яке входить у живу речовину слід розглядати як основу цілісного наукового світогляду В. Вернадського. Осмислення цих ідей відбувалося протягом усієї його творчості, а ідеї щодо єдності природи і людини, людини і світу, всього існуючого (матеріального і духовного) були стрижневими ідеями його теорії. В принципі, ці погляди є, на нашу думку, достатньо обґрунтованими і розробленими з точки зору екології, тому що вони передбачають необхідність бережливого, а краще сформулювати – благоговійного ставлення до оточуючого світу. Будь-яка дисгармонія у системі відносин “людина – світ” здатна призвести людство до самодеструкції. Сьогодні, коли екологічні катастрофи постали загрозою не тільки для природи, але і для самої людини як її частини, справедливості і обґрунтованості думок вчених на межі XIX–XX ст. не викликає жодних сумнівів.

Посилення інтересу до стародавніх індоєвропейських, індоіранських і елліністичних уявлень про непорушний зв'язок людини і Універсуму, про сутність всеєдності Універсуму можна простежити також і в сучасних працях з теоретичної фізики. Наприклад, сучасний дослідник О. Ахутін у статті “Вернер Гейзенберг і філософія” відзначає, що саме В. Гейзенберг, який був відомим знавцем античної філософії підкреслював, що фундаментальна основа атомної структури матерії, яка описана законами математичної симетрії, у певній мірі повертає наукову думку до ідей Платона щодо єдності світового цілого, але останні тепер мають свій вираз вже не завдяки геометричним образам платонівських тіл, але завдяки рівнянням математичної фізики [1, с. 372]. Сьогодення демонструє нам зовсім інший підхід до вчення про біосферу. Воно стає основою для розробки багатьох екологічних програм і прогнозів, на його основі починаються дослідження в галузі космічної екології, антропоєкології, порівняльної планетології.

Висновки

Сучасні фізичні і філософські уявлення щодо єдності людини і Універсуму

розробляються в зв'язку з пошуками єдиної основи природи (або єдиної фундаментальної взаємодії – супер-сили). Це пов'язано з прагненням приєднати до цих пошуків положення щодо вакууму як космічної основи Всесвіту. Узагальнені в такий спосіб особливості організації Всесвіту, які висвітлюються в таких поняттях як “ізотропність”, “простота” і “само узгодженість”, на думку фізиків-теоретиків, дозволять говорити про Всесвіт як єдине ціле. Ці положення відносяться до космопланетарного виміру людини. Вони дозволяють усвідомити той фундаментальний факт, що людина є істотою космічною, яка водночас є на рівних включеною до всеїдності Універсуму. Це, у свою чергу, може стати основою для збагачення універсалістського, філософського аспекту такого уявлення, який відомий російський вчений А. Гулига назвав “космічною відповідальністю духу” [2, с. 34]. Але усвідомлення такої відповідальності є можливим, якщо нам відомо про космологічну додатковість людини у відношенні до світового цілого, про “перетинання” і торкання людини з цим абсолютним цілим у взаємопов'язаних аспектах істини, добра і краси (Платон). Слід погодитися з положенням російського вченого Є.Мелетинського, який у праці “Поетика міфу” розрізняє два типи мислення людини – наукове і міфологічне. Він зазначає: “Розглядаючи співвідношення наукового і міфологічного мислення у синхронічному плані, можна говорити про те, що наукове мислення будується на ґрунті логічної ієрархії від конкретного до абстрактного і від причин до наслідків, а міфологічне оперує конкретним і персональним, яке використано у якості знаків в такий спосіб, що ієрархії причин і наслідків відповідає гіпостазування, ієрархія сил і міфологічних істот, яка має семантично ціннісне значення. Наукові класифікації будуються на основі протиставлення внутрішніх принципів, а міфологічні – згідно з вторинними чуттєвими якостями, які невіддільні від самих об'єктів. Те, що в науковому аналізі виступає як подібність або інший вид відношення, у міфології виглядає як тотожність, а подрібнення на ознаки у міфології відповідає розподілу на частини” [5, с. 167].

Безперечно, думка про єдність Всесвіту вперше в історії людства була висловлена і обґрунтована не у науковому мисленні, ідея єдності всього існуючого, єдності людини і природи, єдності й взаємозв'язку матеріального і духовного начал – ці та багато інших положень розкрила людині релігія.

Література:

1. Ахутин А. В. Вернер Гейзенберг и философия / А. В. Ахутин. – в кн. : Гейзенберг В. Физика и философия: Часть и целое. – М. : Наука, 1989. – С. 361-394.
2. Гулига А. В. Космическая ответственность духа / А. В. Гулига. – Наука и религия. – 1989. – № 8. – С. 32-34.
3. Конотоп Л. Г., Швед З. В. Слов'янська релігійна філософія: головні особливості та динаміка руху ідей: навчальний посібник / Л. Г. Конотоп, З. В. Швед. – К. : Літера ЛТД, 2006. – 320 с.
4. Конотоп Л. Г., Проценко Е. Б., Швед З. В. Російська філософія в антропологічному вимірі : навчальний посібник / Л. Г. Конотоп, Е. Б. Проценко, З. В. Швед. – Херсон : ЧП Кальченко, 2009. – 194 с.
5. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – М. : Наука, 1976. – 407 с.
6. Флоренский П. А. Макрокосм и микрокосм / П. А. Флоренский. – Богословские труды. – Сб.

XXIV. – М. : Изд-во Моск. Патриархии, 1983. – С. 230-241.

Annotation

Vasylieva I. Comprehension of human and belief issue from philosophical and natural perspectives. The article is dedicated to the two aspects of man and belief – in philosophical and natural science.

Key words: human, belief, religion, existentially problems, Universes.

Глушко Т. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ ЯК ЕКОНОМІЧНА ІДЕОЛОГІЯ “НОВОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ”

У статті пропонується аналіз неоліберальної економічної ідеології крізь призму концепту “нового середньовіччя”. Автор пропонує ряд аналогій щодо домінуючих у соціальному середовищі середньовічної Європи ідей та соціального впливу постмодерної економічної ідеології з її глобалізаційними тенденціями.

Ключові слова: глобалізація, економічна ідеологія, неолібералізм, “нове середньовіччя”, постмодернізм.

Вступ. Неолібералізм як соціокультурний феномен являє собою синтез соціальної філософії, політичної ідеології та економічної стратегії і відповідно є явищем структурно складним. Досить показовим є економічний вектор концепції неолібералізму, у межах якого світ розглядається крізь призму ринку, його глобального домінування над усіма структурами соціально-політичного та національного життя. Подібна теоретична перспектива спонукає нас до проведення паралелей між тоталітарним змістом неоліберальної доктрини ринку та тотальним втіленням християнської релігійної доктрини у середньовічній Європі, що надавала виняткового значення церковній владі, якій повністю підпорядковувалося соціальне середовище. Адже у світі, що глобалізується неоліберальна ідеологія набуває сьогодні саме такого ортодоксального вигляду.

Аналіз публікацій і досліджень. Відповідно, в умовах неоліберальних тенденцій розвитку цивілізації Постмодерну особливу увагу привертає запропонована М. Бердяєвим та продовжена У. Еко концепція “нового середньовіччя”, яке, за висловом останнього, вже почалося. Функції церковної влади у структурі сучасної цивілізації відводяться міжнародним організаціям, які є носіями неоліберальної ідеології у сфері політики та економіки і фактично функціонують у якості середньовічного кліру.

Саме тому *метою* пропонованої статті є аналіз спільних рис цих двох епох у контексті результатів їхнього впливу на соціальне середовище та виявлення догматичного характеру неоліберальної доктрини, зокрема її соціально-економічного